

Sprog i Norden

Titel: Finns det en finlandssvensk språknorm?
Forfatter: Mikael Reuter
Kilde: Sprog i Norden, 2005, s. 97-106
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Finns det en finlandssvensk språknorm?

Mikael Reuter

Svenska har talats i Finland sedan medeltiden, och fram till början av 1900-talet var svenskan det dominerande språket i administration och utbildning. Det här är bakgrunden till att svenskan ännu i dag enligt grundlagen har status som det ena nationalspråket i Finland, även om bara knappa sex procent av befolkningen talar svenska som modersmål.

Svenskan i Finland kan betraktas som ett komplett och samhällsbärande språk. Finlandssvenskarna har tillgång till utbildning på sitt modersmål från förskola till universitet, det finns ett heltäckande nät av massmedier, det ges ut hundratals böcker på svenska varje år, det spelas teater och det finns ett rikt föreningsliv på svenska. Av Finlands cirka 450 kommuner är ett tjugotal enspråkigt svenska och ett fyrtiotal tvåspråkiga, av dem hälften med svenska som majoritetsspråk. Till de tvåspråkiga kommunerna hör flera av de största städerna med Helsingfors i spetsen, och en fjärdedel av Finlands befolkning bor i officiellt tvåspråkiga kommuner.

Det råder alltså inga tvivel om att det är svenska som talas och skrivs i Finland vid sidan av finskan. Men vad är det för svenska? Är det samma svenska som i Sverige, med samma språkliga normer? Den frågan har diskuterats i över hundra år, och både språkvårdare och de flesta andra som engagerat sig i saken har varit eniga om att det handlar om samma språk, och att målet är att de skillnader som förvisso finns bör vara så små som möjligt.

I princip kan man se på förhållandet mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige på två sätt. I det ena fallet ser

man svenskan i Finland som en regional varietet av svenskt riksspråk vid sidan av till exempel sydsvenskt, västsvenskt och norrländskt riksspråk. I det andra fallet betraktar man svenskan i Finland som en särskild nationell varietet, en natiolekt, av det pluricentriska svenska standardspråket.

Det som talar för det senare alternativet är att det finns vissa, närmast lexikaliska, skillnader som sammanhänger med samhälleliga och kulturella olikheter och som därför kommer till synes även i vårdat skriftspråk. I det faktiska språkbruket, framför allt i tal men också i skrift, är skillnaderna mer påfallande. Ändå är det på sin plats att påpeka att det rör sig om relativt små avvikelser (se närmare nedan).

Redan Hugo Bergroth (i *Finlandssvenska*, 1917) konstaterade att skillnaderna mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt språkbruk uppstår på olika sätt. Han skiljde mellan å ena sidan aktiv differentiering (förändringar i finlandssvenskan, t.ex. genom självständiga nybildningar eller lån från finskan eller andra språk) och passiv differentiering (finlandssvenskan oförändrad, förändringar i sverigesvenskan genom nyord eller ord och uttryck som faller ur bruk), å andra sidan positiv differentiering (uppkomst av nya ord och uttryck) och negativ differentiering (ord och uttryck faller ur bruk).

Tillspetsat uttryckt kan man alltså säga att det inte alltid är ”finlandssvenskans fel” att skillnader uppstår. Många finlandismer uppstår visserligen genom aktiv positiv differentiering (nya ord och uttryck i finlandssvenskan t.ex. genom översättningslån från finskan), men många uppstår också genom passiv negativ differentiering (ord, uttryck eller former som faller ur bruk i sverigesvenskan men lever kvar i finlandssvenskan). Men Bergroth var mycket noga med att framhålla att det under alla omständigheter är språkbruket i Sverige som ska vara vårt rättesnöre:

”Genom att låta vårt språks differentiering fortgå obehindrat göra vi oss förtjenta av våra stamförvarters i väster ringaktning, och vad värre är, vi riskera att slutligen isolera

oss från dem. Skola vi och våra efterkommande tala ren svenska, och det vilja vi väl alla, så måste vi se till att vårt språk utvecklas i samma riktning som Sveriges, och så vitt möjligt i jämbredd med det.” (Ur inledningen till Finlandssvenska)

Frågan om den finlandssvenska normen i förhållande till den sverigesvenska är som sagt något som under tidernas lopp har engagerat både språkvårdare och språkbrukare. Språkvårdarnas linje har hela tiden varit klar; den utgår från en annan av Hugo Bergroths teser i inledningen till Finlandssvenska:

”Att vårt finländska modersmål med tiden skall utvecklas till ett särskilt språk, som icke längre kan kallas svenska, behöva vi väl inte under några omständigheter på allvar befara. Skulle så ske, är vår nationalitet i och med detsamma dödsdömd.”

Att det språk vi använder är svenska, och att vi i mån av möjlighet ska följa det svenska riksspråkets normer, är en princip som får brett stöd i det finlandssvenska samhället. Några citat:

”Forskare debatterar i dag om det finlandssvenska språket är ett skilt språk eller en variant av allmänsvenskan.

Hbl:s linje är här entydig: tidningen ska skrivas enligt den allmänsvenska språknormen. Normen är samma som gäller för vårdad tidningssvenska i Sverige. Vi kan inte försätta oss i ett litet språkghetto.” (Ledare i Hufvudstadsbladet 1997)

”Svenskan i radio och tv skall i huvudsak följa den allmänsvenska språknormen i fråga om meningsbyggnad, ord och ordformer. Etablerade finlandismer kan användas när det är påkallat av sammanhanget, medan finska ord och uttryck och andra fennicismmer skall undvikas.” (Språkregler för Rundradions svenska verksamhet, fastställda 1997)

”Ett klart mål vid översättningen av nya lagförslag bör i varje fall vara att svenskan hos oss skall skilja sig så lite som möjligt från det rikssvenska lagspråket.” (handboken Svenskt lagspråk i Finland, 4 uppl. 2004, avsnittet om finlandismer)

”Att försöka skapa ett eget finlandssvenskt språk med en egen norm framstår i mina ögon som en närmast befängd tanke.

Jag vet inte varför vi skulle envisas med att skriva ’framom’ när det heter ’framför’, ’pulpet’ när det heter ’skolbänk’, ’flere’ när det heter ’flera’, ’såhär’ när det skrivs ’så här’. –” (Mårten Westö i en debattartikel i Hbl i augusti 2004)

De som anser att vi inte ska följa språkbruket i Sverige menar knappast heller att svenskan i Finland inte längre ska kallas svenska. I de flesta fall handlar det snarare om extrem språkkonservatism som vänder sig mot de språkförändringar som sker i Sverige. Ett par citat ur två skilda insändare i Hufvudstadsbladet 1996 må belysa det:

”Bevare oss för denna likriktning av vårt språk, som av naturliga skäl sedan hundratals år talas annorlunda än i Sverige. Ingen orsak att apa efter det rikssvenska språkbruket, allra minst det som kallas ’utveckling’. –

’Rosk’, som akademiska pedanter fnyser åt, är ett levande ord tillika med andra låneord. Om svenskarna inte begriper sådana ord kan det inte hjälpas. Inget skäl att rätta oss efter deras preciöst uppstyltade vulgärspråk.”

”Modeord som ’kompis’ i stället för kamrat, vän, ’låt’ (stycke) och ’tuff’ för att inte nämna kille och tjej syndromet m.m. är enbart bevis för nutidskonventionens grepp, inte levande språkbruk.

Var och en väljer självfallet de ord han vill, men då skälet är osjälvständigt aperi efter rikssvenskans ofta nivellerade språkbruk är följderna enbart en fördummande likriktning.”

De objektiva argumenten för ett gemensamt svenskt riksspråk med så vitt möjligt gemensam norm är många. Förutom den ömsesidiga förståelsen (som i och för sig inte förutsätter ett gemensamt språk, jämför den skandinaviska språkförståelsen) vill jag nämna fem viktiga fördelar med ett gemensamt språk:

1. Gemensam litteratur (barnlitteratur, skönlitteratur och inte minst facklitteratur, facktidskrifter, manualer etc.).
2. Gemensamma ordböcker (inte minst tvåspråkiga), uppslagsverk etc.
3. Möjligheterna till studier och arbete i Sverige (åtskilliga finlandssvenskar har till exempel gjort karriär som publicister på hög nivå i grannlandet).
4. Samma språk i EU.
5. Status i omvärlden (varför skulle t.ex. finnarna bry sig om att lära sig ”finlandssvenska” om språket inte var gångbart också i Sverige?).

Dessutom kan man fråga sig vad det finns för alternativ. Att skapa en särskild finlandssvensk norm som kunde accepteras i alla delar av det finlandssvenska språkområdet vore betydligt svårare än att följa den rikssvenska normen.

Det finlandssvenska språkbruket är nämligen inte enhetligt. Den dialektala variationen är stor, även om bara en mindredel av finlandssvenskarna i dag talar en egentlig dialekt. Också regionalt och socialt varierar språkbruket givetvis, och en hel del av de så kallade finlandismerna är regionala eller stilistiskt markerade. Många finlandismer förekommer praktiskt taget bara i tal, men kan där ha en starkt identitetsskapande funktion.

För att närmare kunna diskutera en eventuell finlandssvensk norm och dess förhållande till den sverigesvenska normen (som inte heller är enhetlig i alla avseenden) måste normen delas upp enligt olika språkliga nivåer.

Den finlandssvenska **uttalsnormen** (som i sig innehåller en hel del variation) kommer alltid att skilja sig från den

sverigesvenska (som innehåller ännu mer variation). Men det tål påpekas att skillnaderna i huvudsak ligger på ett ytligt fonetiskt plan (t.ex. vokalkvaliteter) snarare än på ett djupare fonematiskt plan, och att merparten av riksspråkets uttalsregler tillämpas åtminstone på så kallat vårdat finlandssvenskt tal. Det största undantaget är som bekant ordaccenten: finlandssvenskan skiljer inte mellan akut och grav accent. Också den sporadiska förekomsten av så kallad kortstavighet (kort vokal plus kort konsonant i betonad stavelse) innebär en klar avvikelse från rikssvenskt uttal.

Den **ortografiska** normen – alltså stavningen – är däremot i princip identisk i finlandssvenskan och rikssvenskan. Det förekommer visserligen enstaka rätt så vanliga avvikelser (som hopskrivning av *denhär*), men de är marginella och kan knappast anses vara en integrerad del av en allfinlandssvensk norm.

Detsamma gäller i hög grad den **morfologiska** normen, dvs. ordbildning och ordböjning. Att många finlandssvenskar talar om t.ex. ”nummern” och ”bottnet” i stället för *numret* och *bottnen* ändrar knappast på den saken – det är fråga om en handfull fall. I fråga om stavning och böjning följer finlandssvenskarna Svenska Akademiens ordlista, med ytterst få undantag.

Den **syntaktiska** normen är svårare att greppa. Det kan hända att skillnaderna där i praktiken är större än vi tror, men särskilt många påfallande olikheter finns nog inte, åtminstone inte om man ser till vårdad finlandssvenska. Delvis besläktad med den syntaktiska normen är den **pragmatiska** normen, det vill säga reglerna för hur vi uttrycker vissa saker i spontant tal. Där kan skillnaderna redan vara betydligt större.

Återstår då den **lexikaliska** normen, till vilken jag förutom ord även räknar mer eller mindre fasta uttryck av olika slag. Det är ju i huvudsak den vi tänker på när vi talar om finlandismer, och det är i huvudsak sådana finlandismer vi tänker på när vi jämför finlandssvenskan med sverigesvenskan.

Ingen kan säga hur många finlandismer det finns, lika lite som någon kan säga hur många ord det finns i svenskan. *Finlandssvensk ordbok* innehåller cirka 2 600 uppslagsord, men där saknas säkert en hel del mer eller mindre ofta förekommande finlandismer, samtidigt som en stor del av dem som finns där är sådana som knappast förekommer i normal sakprosa. Många är uttryck och böjningsformer, inte enskilda ord. SAOL innehåller omkring 100 000 uppslagsord, och Nationalencyklopedins ordbok 68 000 "huvudbetydelser" och 137 000 definierade "språkliga enheter". Vågar vi säga att finlandismerna motsvarar mellan en och två procent av svenskans ordförråd?

Ser vi till finlandismernas förekomst i löpande text finns det ingen tillförlitlig forskning. En pilotundersökning av huvudsakligen tidningstext som jag gjorde för ett antal år sedan tydde på att man kan räkna med mellan ett och tio finlandssvenska språkdrag (ord och uttryck) per tusen löpande ord, beroende på genre: minst provinsiella drag fanns i ledarna, flest i texter som var direkta eller indirekta översättningar (t.ex. pressklipp). I snitt handlade det om fyra så kallade finlandismer per tusen ord.

Finlandismerna kan naturligtvis inte alla dras över en kam. Flertalet finlandssvenskar anser säkert i princip att vi i så stor utsträckning som möjligt ska hålla oss till den allmänna svenska normen också i fråga om ord och uttryck. Men samtidigt är de flesta eniga om att det finns en hel del finlandssvenska ord och uttryck som återspeglar vårt samhälle och vår speciella kultur, berikar vårt språk och stärker vår identitet. Det finns officiella ord som används i lagstiftningen och ofta sammanhänger med företeelser i det finländska samhället (t.ex. *samkommun* 'sammanslutning av kommuner för visst ändamål' och *beväring* 'värnpliktig i aktiv tjänst'), det finns andra ord som avser specifikt finländska företeelser (*aktielägenhet*, *fortsättningskriget*) och det finns en mängd ord som är starkt etablerade också i vårdad finlandssvenska (t.ex. *abiturient* 'elev i sista gymnasieklassen' och *glansbild* 'bokmärke'). Men det finns också finlandismer som har betydligt lägre acceptabilitet bland

språkbrukarna, och ett stort antal som är utpräglat vardagliga och talspråkliga.

Problemet är att när vi kommer till de konkreta fallen så är enigheten bland språkbrukarna inte längre lika stor. Vi har alla våra speciella favoritfinlandismer, medan vi gärna utdömer dem som andra använder.

En enkätundersökning bland ett drygt dussin finlands-svenska språkvårdare och språkforskare i början av 2004 visade att det rådde rätt stor enighet om att ord som *abiturient*, *menföre*, *småkusin*, *snålsoppa* 'redd grönsakssoppa' och *talko* 'arbetsgille' och uttryck som *med långa tänder* 'motvilligt', *på sju famnars vatten* 'i knipa, tagit sig vatten över huvudet' och *så de(t) understa ruttnar* 'i överflöd, i parti och minut' hör till det som vi ogärna avstår ifrån i vårt språk. Lika stor var enigheten om att vi ska undvika ord som *dragare* 'ledare', *intimitetsskydd* 'integritetsskydd', *remont* 'renovering', *skolningstillfälle* 'kurs, utbildning' och *söka* i betydelsen 'hämta', och uttryck som *på sätt eller annat* 'på ett eller annat sätt' och *vara fast i* 'bero på'. (En mer detaljerad redogörelse för undersökningen finns i *Språkets vård och värden*, en festskrift till Catharina Grünbaum 2004.)

Undersökningen visade emellertid också med all önskvärd tydlighet att enigheten var långt ifrån fullständig, trots att det handlade om experter på språkvård och svenska. Ord som *badda* 'småputtra, stå het' (om mat), *byxbunt* 'uppslag, ända av byxben', *far* 'farled' och *stegring* 'lätt feber' var klart kontroversiella: gillade av några, ogillade av andra. Vi har, som sagt, alla våra favoritfinlandismer, och dem har vi vår fulla rätt till åtminstone i vårt privata vardagsspråk. Men vi måste vi vara medvetna om att finlandismerna inte ingår i det svenska riksspråkets ordförråd, hur mycket vi än gillar dem och hur mycket de än står i Svenska Akademiens ordlista, med beteckningen <finl>.

Mot bakgrunden av detta kan man fråga sig om det är realistiskt och acceptabelt att avråda från eller "förbjuda" vissa ord och uttryck, på det sätt som vi gör i *Finlandssvensk ordbok*

och språkkontrollprogrammet *Svefix*. Det är förstås en fråga som de finlandssvenska språkvårdarna bör ställa sig, men ändå tror jag att svaret är givet: det finns ett klart behov bland språkbrukarna att få veta vilka ord och uttryck som är finlandismer, och också att få rekommendationer om vilka som bör undvikas. Trots risken för subjektiva åsikter bör sådana bedömningar kunna göras av professionella språkvårdare.

En slutsats av allt detta blir väl att det inte finns någon enhetlig finlandssvensk språknorm som skiljer sig från den rikssvenska, men att det finns en relativt stor samstämmighet om principerna för vilka slags avvikelser från den rikssvenska språknormen som kan accepteras. Kanske kan man säga att språknormen är gemensam, men tillämpas lite olika i Sverige och i Finland?

Summary

Swedish is one of the two national languages in Finland, although in practise it is a minority language. It is used in education, political life, the media, cultural life etc. by the Swedish-speaking population in Finland.

However, the Swedish used in Finland is not in all respects identical with the Swedish used in Sweden. The pronunciation is clearly different, and there are one or two thousand words and expressions that are frequently used in Finland but not in Sweden. On the other hand, spelling, morphology and syntax are more or less identical in the two national varieties of Swedish.

Swedish language planners in Finland generally recommend that so-called finlandisms, i.e. words that are not used in Sweden, should be avoided at least in ordinary prose. This rule, however, has hundreds of exceptions: words and expressions for specific phenomena related to Finnish society, certain well-established archaisms and other words that are felt to be part of the Swedish culture in Finland. To a certain extent there is a consensus about which of these finlandisms can be accepted in general usage, but the consensus is far from complete.

The writer's conclusion is that Swedish in Finland does not have a uniform norm of its own. For spelling, morphology and syntax the norm is the same as for Swedish in Sweden. As for vocabulary, the same is true for more than 99 percent of the words. Maybe one could say that the norm is common for the two varieties, but it is applied slightly differently in Finland than in Sweden.